

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Politikatudományi Doktori Iskola

Szécsi Árpád

**A Magyar Demokrata Fórum előzményei, megalakulása,
valamint korai története 1987–1990-ig,
különös tekintettel a mozgalmi gyökerek szerepére**

– doktori tézisek –

Témavezetők:

Dr. Pesti Sándor
habilitált egyetemi docens

(2018–)

Dr. Bihari Mihály
egyetemi tanár

(–2018)

Budapest

2021

1. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

A Magyar Demokrata Fórum múltjára irányuló kutatásaim kezdetétől kitűnt számomra, hogy e rendszerváltó mozgalom létrejöttére, formálódására, első éveinek történetére, valamint – legalábbis közvetve – az 1990. tavaszi választási sikerére milyen rendkívüli hatással voltak a Fórum előzményei, egyebek között a korábban kialakult személyes kapcsolatok, illetve azok hálózata. E sajátos jelenségegyüttes mélyebb megértése, az összefüggések magyarázata és igazolása lett a célkitűzése tudományos vizsgálódásomnak.

Kutatási feladatom a Magyar Demokrata Fórum mozgalmi jellemzőinek és ezek hatásainak áttekintése, elemzése, jelentőségük kimutatása, az MDF 1990-es választási sikerét magyarázó, a *mozgalmi* tulajdonságokkal összefüggő tényezők számba vétele volt.

Az értekezés központi módszertani eleme „egyedi eset magyarázata” összehasonlító elemzéssel.¹ Ennek megfelelően, a kutatási feladat részét képezte egyrészt az „egyedi eset” alapos feldolgozása és bemutatása, másrészt az összevetés szempontjainak és tárgyainak tisztázása. Az előbbiek meghatározására a társadalmi mozgalmak elméletei modelljeinek segítségével került sor, utóbbiak a vizsgált Magyar Demokrata Fórummal a szükséges mértékben hasonlóságot mutató Szabad Demokraták Szövetsége és a FIDESZ lettek.

Kutatási kérdéseim a következők:

1. Hogyan határozták meg mozgalmi előzményei és jellemzői a Magyar Demokrata Fórum korai történetét, kimutatható-e hatásuk a párt választási sikerére?

2. Milyen okai voltak annak, hogy Magyarországon a nyolcvanas évek második felében az MDF alakult meg elsőként mint országszerte tagságot toborzó mozgalom, és mutatott fel egyedülállóan intenzív szervezeti növekedést a születőfélben lévő többpárti versengés kezdeti időszakában?

---

¹ Rezsőházy Rudolf: *Bevezetés a társadalomtudományok módszertanába*. Typotex, 2016, 81-82.

3. Hogyan jellemezhető a Magyar Demokrata Fórum alapító-szervezőinek köre, milyen szerepet töltöttek be létrejöttében, megszerveződésében, majd párttá alakulásában?

4. Jelen voltak-e a mozgalmi előzmények és jellemzők a Fórum politikai versenytársainál, és milyen hatást gyakoroltak kialakulásukra, korai történetükre, választási eredményükre? (Összehasonlító elemzés)

2. Az elvégzett vizsgálatok rövid leírása, a feldolgozás módszerei

A dolgozat tárgya és az elemzés fókusza két, egymást feltételező és erősítő mozzanat. Az előbbi vonulat leíró-demonstratív jellegű: az értekezés címével összhangban bemutatja a Magyar Demokrata Fórum előtörténetét, megalakulásának körülményeit, valamint 1987 ősztől 1990 tavaszáig tartó korai időszakát. Nézetem szerint a teljes folyamatot, annak – politikailag, a hatalomgyakorlás nézőpontjából kiemelten releváns – végpontjáig, tehát egészen az országgyűlési választási győzelemmel bezárólag, meghatározták az MDF mozgalmi gyökerei, előzményei. Az első két leíró részben (3–4. fejezet) ezért kellő mélységben és terjedelemben ki kellett térnem a Fórum megalakulásához vezető folyamatokra, fontosabb történésekre és viszonyrendszerekre, a szükséges mértékben felvázolva a politikai keretfeltételeket is, ezután következhetett az 1987–1990 közötti korai időszak bemutatása (5. fejezet). A dolgozat másik, elemző vonulatának funkciója pedig magyarázó és a tézist tesztelő, igazoló feladatában áll. Ennek megalapozására az elméleti alfejezetben (2.2.), kifejtésére részben már a történeti fejezetekbe beépítve, majd az összehasonlító elemzésben és az összegzésben került sor.)

A fentiekkel összhangban a vizsgálódás módszertana is kettős volt. Az MDF korai előzményeitől választási győzelméig tartó időszakának feltárásához, leírásához a politikatörténeti kutatómunka klasszikus eszközeinek használatára volt szükség: források áttekintésére, feltárására és szükség esetén gyűjtésére. (Tekintettel arra, hogy a rendszerváltás még a történelmi közelmúlt része, a kutatómunka utóbbi mozzanata is az eszköztár része lett.) Az SZDSZ és a FIDESZ korai történetét (1988–1990) csak az összehasonlító elemzéshez szükséges mértékben mutattam be (6.1. alfejezet); a vázlatos leírás alapjául szolgáló, feldolgozott anyagok – a primer anyaggyűjtés kivételével – hasonló forrástípusokhoz tartoztak, mint az MDF esetében. (Felsorolásuk az elméleti metodika alábbi vázolását követi.)

A vizsgálat másik mozzanata az összehasonlító elemzés elméleti keretének kialakítása. A nyugati és a keleti blokk közötti, valamint a kelet-közép-európai országok között témánk szempontjából túl nagy különbségek miatt a nemzetközi kitekintésű összevetés nem lehetséges.

Az MDF-fel – az 1990-es választásokon induló, releváns – rivális ellenzéki pártok közül az SZDSZ és a FIDESZ található alkalmasnak az összehasonlításra. (A kisgazdák és a KDNP esetében nem mutatható ki – az újjáalakításukat időben közvetlenül megelőző – mozgalmi szerveződés.)

A komparatív elemzés szempontrendszerének kialakításához a társadalmimozgalom-kutatók² munkásságából kölcsönöztem, adaptáltam sémákat, közülük is a forrásmobilizációs elmélet egyik szerzőjétől vettem át egy erőforráskatalógust.³ A mozgalomelméletek külföldi és magyar művelőinek munkáit felhasználva alakítottam ki összehasonlító indikátortáblázatot is.

A Kádár-rendszer sajátos politikai keretfeltételei között formálódott magyar „rendszerelváltó mozgalmak” külön vizsgálatra érdemes transzformációs folyamaton mentek át; ennek során informális hálózatokból alakultak társadalmi mozgalmakká, amelyek igen gyorsan felvették a versengő politikai pártok funkcióit, majd az 1990-es szabad választások idejére mozgalmi jellemzőket is mutató „protopártokként” lettek jellemezhetők. Az összehasonlító elemzésbe bevont három politikai erő sajátos alakváltozatainak vizsgálatára, jellemzőik összevetésére szintén a társadalmi mozgalmak elméletének irodalmából adaptáltam transzformációs sémát.⁴ Az ennek segítségével, valamint az erőforráskatalógus és az indikátortáblázat alapján végzett összehasonlító elemzés a disszertáció 6.2. és 6.3. alfejezeteiben kapott helyet; a levont következtetéseket a dolgozat 7. fejezete és a tézisek 3. része foglalja magába.

Az értekezés fogalm meghatározó és mozgalomelméleti alfejezetei a téma szakirodalmának felhasználásával készültek. A politikatörténeti jellegű kutatások – valamint a disszertáció ennek eredményeit bemutató részei – alapját más szerzők műveinek recepciója, hivatkozása mellett további, változatos források adták.

---

² Pl. Jenkins, Craig; McAdam, Doug; McCarthy, John – Zald, Mayer; Mikecz Dániel; Szabó Máté

³ McAdam, Doug: *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930–1970. Second Edition.* The University of Chicago Press, Chicago–London, 1999, 44-48.

⁴ Szabó Máté: *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás.* Villányi úti könyvek, 1998, 17. és Mikecz Dániel: *A globalizációkritikus mozgalom Magyarországon. Zöldek, pacifisták, házfoglalók.* L'Harmattan, 2018, 191.

Levéltári kutatásaim során – három releváns gyűjteményt felkeresve – betekinttem az MDF, az MSZMP vezető testületei, valamint az állambiztonsági szervek iratanyagába. (Az anyaggyűjtésem által érintett levéltárak, oral history archívumok felsorolása a mellékletben.)

Elsődleges – írott és hangzó – források feltárására és felhasználására azért is szükség volt, mert a szakirodalmi feldolgozások a téma vonatkozásában még hiányosak. Az átfogó történeti munkák szükségszerűen csak egy bizonyos mélységben érintik a közvetlenül az MDF-fel kapcsolatos eseményeket, folyamatokat. Az utóbbi években jelentek csak meg a Fórumról tanulmányok (és gyűjteményes kötetek), amelyek egy-egy résztémát érintő kutatás eredményeiről számolnak be. Megkezdődött a forrásközlések – dokumentumválogatások, tanácskozások jegyzőkönyveinek, szöveges leiratainak – kiadása. Megfelelő forráskritika mellett sok információval szolgál a memoárkötetek gyarapodó sora is.

Végül nagy hangsúlyt fektettem az MDF, illetve a korszak történetében meghatározó vagy specifikus szerepet játszó, egykori politikusok és más aktorok visszaemlékezéseinek megismerésére, feltárására és bemutatására. Erre négy-öt forrástípus feldolgozásával nyílt mód.

Közel 300 beszélgetést tartalmaz a rendszerváltás szereplőivel 13 gyűjteményes kötet. Ezek egy része célzott mélyinterjúkat közöl, másik része televízióban, rádióban sugárzott dialógusok szöveges leirata. (Elek István évfordulós sorozatának csak egy része jelent meg, a további beszélgetések az interneten hallgathatók.) Tanulságos néhány, a sajtóban közölt interjú is (amelyek a terjedelmi korlátok ellenére mélyebb elemzésekkel vagy új adatokkal szolgálnak). Rendkívüli forrásértékkel bírnak a nagyobb oral history archívumok anyagai.⁵ Az évek során magam is készítettem mélyinterjúkat, az MDF (elő)történetének 27 – az értekezés témájában érintett – egykori szereplőjével.⁶

A szakirodalom és a felsorolt forrástípusokba tartozó anyagok feldolgozása alapján került sor a politikatörténeti leíró részek elkészítésére. A 3. fejezet *az MDF mozgalmi gyökereit, szellemi-politikai előzményeit* mutatja be, és 1985-ig követi a népi-nemzeti ellenzék történetét.

---

⁵ Ezek többsége szöveges leirat formájában kutatható, míg az OSA egyik, 2021-ben megnyitott gyűjteményének digitalizált kazettasorozata hanganyagként érhető el.

⁶ Aba Béla, Andrásfalvy Bertalan, Bakos István, Balsai István, Bihari Mihály, Bíró Zoltán, Csoóri Sándor, Fekete Gyula, dr. Fekete Gyula, Horváth Béla, Jeszenszky Géza, Kiss Gy. Csaba, Katona Tamás, Kozma Huba, Lezsák Sándor, Márton János, Nagy Gáspár, Nahimi Péter, Pálmány Béla, Pintér Lajos, Pozsgay Imre, Püski Sándor, Szabó Béla, Szabó Tamás, Szóke László, Talpassy Zsombor, W.–Nemessuri Zoltán

Vázlatosan megjelenik a kultúrpolitikai környezet, az állampárt változó viszonyulása a rendszerrel szemben kritikus értelmiségi csoportosulásokhoz. Párhuzamosan, illetve kitekintő jelleggel sor kerül a demokratikus ellenzék működésének, főbb jellemzőinek ismertetésére. A két formálódó szellemi-politikai irányzat kapcsolatának bemutatása – fontossága miatt – a leírás visszatérő eleme. Eltérő ellenzéki stratégiájuk összehasonlító elemzése leginkább a 3.3.4. alfejezet elméleti kitekintésében kapott helyet, Albert O. Hirschman ismert hármas modelljének (kivonulás – tiltakozás / kritika – hűség) adaptálásával.

Az MDF közvetlen előtörténete (1985–1987) címet viselő 4. fejezet alapvetően a monori találkozótól a lakiteleki tanácskozásig kíséri a népi-nemzeti és a demokratikus ellenzék továbbfejlődésének hol párhuzamos, hol elváló útját. Megjelenik – a „körök kora” sok más klubja, kezdeményezése mellett – a szakkollégiumi mozgalom. A záró alfejezet összegzést és kitekintést ad az informális hálózatok létéről, illetve hiányáról a „rendszerváltás küszöbén”. A téma jelentőségét az adja, hogy ezen „előzményhálózatok” meghatározó szerepet játszottak a rendszerváltó mozgalmak kialakulásában; az ezeket nélkülöző történelmi pártok komoly hátránnyal indultak (ismételt) megalakulásuk, (újja)szerveződésük során. A fejezet fontos mozzanata az 1987. szeptemberi lakiteleki találkozó és a Magyar Demokrata Fórum megszervezésében döntő szerepet játszó „Hetek” körének bemutatása.⁷

A disszertáció 5. fejezete – *A Magyar Demokrata Fórum megalakulása és korai időszaka (1987–1990)* – közel akkora időszakot ölel fel, mint az MDF közvetlen előtörténetét bemutató rész, ráadásul a rendszerváltás felgyorsuló folyamatában sokkal több esemény zajlott, mind a Fórumon belül, mind a környezetet adó belpolitikában. Ez is indokolja, és a tárgyalt korszakok közötti különbségek is, hogy az értekezés vonatkozó tematikus lehatárolása és „mozgalomcentrikus fókusz” ebben a fejezetben egyre határozottabban érvényesül.

Az 1987-es lakiteleki megalakulástól az 1990-es választási győzelemig elvezető eseménytörténet az összehasonlító elemzés MDF „felőli” alapját is képezi. Az összevetés „másik partján” álló SZDSZ és FIDESZ rövid bemutatását a 6.1. alfejezet adja. Ezekre építve került sor a három, a rendszerváltás folyamatában „alakváltó” politikai erő (informális hálózat–társadalmi mozgalom–protopárt) összevetésére, az értekezés elméleti fejezetében kialakított (adaptált) transzformációs modell, erőforráskatalógus és indikátortáblázat segítségével.

---

⁷ Tagjai: Bíró Zoltán, Csoóri Sándor, Csurka István, Fekete Gyula, Für Lajos, Kiss Gy. Csaba, Lezsák Sándor.

3. Tudományos eredmények és hasznosítási lehetőségeik

Az elvégzett vizsgálatok eredményei, a történeti leírás tanulságai és az összehasonlító elemzés következtetései alapján igazolhatónak bizonyult az értekezés tézise. A Magyar Demokrata Fórum előzményei és mozgalmi jellemzői erős hatást gyakoroltak korai történetére, és szerepet játszottak választási sikerében.

A kutatási kérdések megválaszolásával kirajzolódott az állítás mögött meghúzódó „okszági lánc” is. A mozgalmi gyökerek és a korai kapcsolatok, majd a látens szerveződés nyomán kiterjedt informális hálózat jött létre. Ez egy jól (forrás)mobilizáló koordinációs kiscsoport – az MDF-alapítók 7–9 fős köre – közreműködésével, intenzív növekedési folyamat eredményeként országos mozgalmi szervezetté formálódott. A megalakulás és a strukturális kiépülés időbeli elsősége a többi ellenzéki erőhöz képest kiemelkedő ismertséget és népszerűséget hozott a Fórumnak 1989 tavaszán, nyarán. Ezek az MDF számára pozitív folyamatok az év őszén megtorpantak; ennek fő oka a „négyigenes” népszavazás volt, és éppen az ennek kiírására irányuló aláírásgyűjtés, a kampány, végül a referendumnak a (kezdeményezők számára) kedvező eredménye hozta lendületbe, és emelte az esélyes rivális pozíciójába a Szabad Demokraták Szövetségét. Nagy intenzitással épült ki az SZDSZ országos szervezeti hálózata, növekedett népszerűsége, zárkózott fel taglétszáma tavaszra az MDF-hez.

A Magyar Demokrata Fórumnak végül sikerült megőriznie vezető helyét, és megnyernie a választásokat; értékelésem szerint az „előzetesen felhalmozott” erőforrásainak köszönhetően. Ideértve az említett, a megalakulási-megszerveződési elsőségből adódó kezdeti ismertséget és népszerűséget, az országos lefedettségű, minden településtípusra kiterjedő szervezeti hálózatot, a jó eséllyel induló egyéni képviselőjelöltek megtalálását is lehetővé tevő helyi társadalmi beágyazottságot. Ugyancsak fontosnak bizonyult az elkötelezett, és két nagyobb „logisztikai mozgósítással” járó országos akció során valamelyest összeszokott és tapasztalatot szerzett aktivistahálózat. (Nagy Imre és mártírtársai újratemetésén az MDF látta el a tömegrendezvény civil biztosítását, ezernél vagy talán kétezernél is több karszalagos önkéntes kiállításával. 1989 végén pedig az erdélyi segélyszállítmányok – köztük egy csaknem 150 járműből álló MDF-es konvoj – szervezése, logisztikája jelentett mozgósítási gyakorlatot.)

Az 1990-es első szabad választásokat megelőző kampány során kiemelt szerep jutott az önkéntes politikai munkának – ideértve az ajánlócédulák gyűjtését és a plakátragasztást, szórólapozást –, a helyi kezdeményezéseknek, valamint a szavazók közvetlen megszólításának, ezzel összefüggésben a „tagság mint média” jelenségnek, a tömegkommunikációs csatornák kiegészítésének vagy helyettesítésének a párt üzeneteinek a választókhöz történő eljuttatásában.

Mindezen vonatkozásokban az MDF – a mozgalmi előzményeivel és jellemzőivel közvetlenül vagy közvetve magyarázható módon – előnyt élvezett versenytársaihoz képest, amint ez a 4. kutatási kérdés megválaszolása során kitűnt. Az alábbiakban vázlatosan ismertetett következtetések az SZDSZ és a FIDESZ korai történetének és kampányának rövid bemutatása, valamint az ezt követő összehasonlító elemzések nyomán fogalmazódtak meg.

Tekintve, hogy a komparatív analízis alapját részben a társadalmimozgalom-elméletek egyik forrásmobilizációs modellje képezte, először a 4. kutatási kérdés első felére választ adva szükséges volt tisztázni az összevetés létjogosultságát: a riválisoknál is értelmezhető-e ezek a releváns kategóriák. Pozitív válasz született. A transzformációs modell segítségével áttekintve és összehasonlítva a három politikai erő alakváltozatainak tulajdonságait, kitűnt, hogy mindegyikük esetében, az előzményektől az alapításon át a pártosodás (a választásokig csak részben végbement) folyamatáig tartó időszakban jelen voltak olyan mozzanatok, amelyek a társadalmi mozgalmakat jellemzik.

A Doug McAdam által kiemelt négy erőforrás sorra vétele előtt külön összehasonlításra kerültek a három politikai erő előzményhálózatai. Ezek főbb tulajdonságai ugyanis meghatározták a további erőforrástípusok kezdeti rendelkezésre állását, mobilizálhatóságát. A népi-nemzeti és a demokratikus ellenzéké hosszabb idő alatt formálódott, az előbbi látens módon terjedt ki az ország nagy részére, az utóbbi a fővárosra koncentrált. A szakkollégiumok mint pontszerűen elhelyezkedő, formális intézmények alkottak laza, nem hivatalos hálózatot, első nagyobb nyári táborukat 1985-ben tartották. A három mozgalom, majd párt helyi szervezeteinek kiépülése, területi mintázata sokáig a fenti viszonyokat tükrözte, majd 1989 őszétől 1990 tavaszáig az SZDSZ intenzív növekedéssel megközelítette az MDF számszerű szervezetségi mutatóit és országos lefedettségét.

A két nagyobb rivális között a tagtoborzás vonatkozásában is – a szervezetek hálózatának kiépüléséhez hasonlóan – érvényesült az MDF időbeli elsősége. A mozgalom az 1988. szeptemberi zászlóbontás után rendkívül intenzív, fél év elteltével azután egyenletes

növekedést produkált, amely azonban 1989 őszén, a négyigenes népszavazás időszakában megtorpant. Az SZDSZ viszont éppen ekkor tudott lendületet venni, és ha utolérni nem is volt képes, de megközelítette riválisát a választási kampány idején. A FIDESZ közvetlenül az alakulása után gyarapodott sok új – részben a fenyegetett szervezőkkel szolidáris – taggal, a bővülés dinamikája ezután végig szerény maradt, és hiányos területi lefedettséggel párosult.

A McAdam által második erőforrásként megnevezett „már létező szolidaritási ösztönzők” mindhárom mozgalomban kialakultak és pozitív hatást gyakoroltak. Az ebből fakadó motiváltság mind a szervezetalapítás időszakában, mind a választási versengés során megmutatkozott a tagok, szimpatizánsok aktivitásában. Empirikusan nem számszerűsíthető, alapvetően mégis igaz, hogy a kampányban elvégzett önkéntes munka „összmenyisége” nagyjából az egyéni kapacitások és a(z aktív) taglétszám szorzatának tekinthető, hatékonyságát pedig a szervezettség, a területi lefedettség, a tagok, vezetők „összeszokottsága”, a kommunikációs hálózat(ok) „kipróbáltsága” befolyásolja. E tényezőket illetően, amint a dolgozatban több helyen kitűnt, az MDF rendelkezett komoly előnyökkel.

A harmadik erőforrástípus a „kommunikációs hálózatok”. A Kádár-rendszerben nem érvényesült a szólás- és sajtószabadság, a rendszerkritikus értelmiségi csoportok a tömegmédia csatornáin kívül tudták csak eljuttatni üzeneteiket, gondolataikat szimpatizánsaikhoz. A népi-nemzeti ellenzék véleményvezérei az első nyilvánosság kevésbé frekventált orgánumain keresztül, továbbá kifejezetten „mozgalmi” jellegű, interperszonális formában, író-olvasó találkozókra érték el őket. A demokratikus ellenzék köreiben az illegálisan nyomtatott szamizdat, valamint a szabadegyetemek szóbelisége teremtett egy második nyilvánosságot. A szakkollégiumok saját közösségeikben, időnként intézményközi találkozókra, és a „másfeledek nyilvánosságát” képező belső kiadványaik révén folytattak szakmai és közéleti párbeszédet.

Ezek a mozgalmi jellegű kommunikációs formák alapozták meg azokat a kapcsolati hálókat, amelyekre a rendszerváltó politikai erők ráépülhettek. A tömegtájékoztatás csatornáin a demokratikus átmenet során is csak megkésve és sok ellentmondás mellett nyíltak meg az ellenzéki pártok és üzeneteik előtt. Nagy szerepe maradt így a mozgalmi szervezeteken belüli kommunikációnak, információáramlásnak, a kampányban pedig erőforrást jelenthetett a „tagság mint média”. Országos területi lefedettsége, helyben elfogadott vezetői és tekintélyes szimpatizánsai révén az MDF ebben a vonatkozásban is előnybe került.

Végül mindhárom szervezet korai történetében meghatározó szerepet játszottak a mozgalmi időszakban kiemelkedett – vagy legtöbb esetben alapítóként kezdettől, sőt annál is korábbi időszakból jelen lévő – vezetők. (Ők képezik McAdam negyedik erőforrástípusát.) Az MDF esetében fontosnak tartom, hogy megváltozott formában és körülmények között, de a „mozgalmi időszakot” és jelleget képviselő alapítók többsége részt vett a párt kampányában, és hozzájárult annak sikeréhez. Dolgozatom fő állítása, a folyamatokat a korai előzményektől a választási győzelemig magyarázó „oksági lánc” így mintegy a személyükben is megjelenik.

Az értekezés történeti részének, valamint elemző fejezetének eredményeire épített következtetések, a kutatási kérdésekre adott válaszok körülírták, és nézetem szerint igazolták a disszertáció tézisét; összefoglalták, hogyan befolyásolták mozgalmi gyökerei, előzményei és ebből fakadó jellemzői, a korán kialakult személyes kapcsolatok és ezek országos hálózata a Magyar Demokrata Fórum történetét az első időszakban. Az MDF esetében e tényezők hatása rendkívül erős volt, míg az SZDSZ, különösen pedig a FIDESZ vonatkozásában gyengébbnek bizonyult.

Az eredmények hasznosításának lehetőségei

A rendszerváltás szokásosan rövidebbnek tekintett periódusánál nagyobb időtávot átfogó, több különféle forrástípust feldolgozó, bizonyos tekintetben megalapozó kutatás és az eredményeit összegző értekezés a szerző reményei szerint kiindulópontként szolgálhat további, változatos témákra irányuló vizsgálódásoknak.

A Magyar Demokrata Fórum vonatkozásában például lehetőség nyílik – a tematikus lehatárolások egy részének megnyitásával – egy átfogóbb korai MDF-történet megírására. (Ehhez nélkülözhetetlen például Antall József politikusportréjának tudományos igényű megrajzolása, és szerepének megalapozott bemutatása.) Elképzelhetőnek tartom eredményeim felhasználását az 1990-es országgyűlési választási kampány részletesebb leírásához vagy mélyebb elemzéséhez is.

Akár a mozgalmelméleti megközelítésű, akár a politikatörténeti alapú összehasonlítás keretében megfogalmazott felvetéseim a másik két rendszerváltó párt kialakulásának, korai időszakának részletesebb vizsgálatára inspirálhat a téma iránt érdeklődő kutatókat; amint a kiegészítések, valamint a KDNP (új)alakulástörténete is feldolgozható lenne hasonló források alapján, mint az MDF előzményeinek és 1990-ig tartó korszakának feltárása.

Végül minden hasonló vállalkozás esetében kézenfekvően felmerül a politikatörténeti leírás időbeli kiterjesztése, a Magyar Demokrata Fórum vonatkozásában tehát a választási győzelmet követő kormányzati ciklus bemutatása, elemzése különböző szempontokból, esetleg a párt további sorsának követése – akár egészen a 2010 körüli megszűnéséig.

4. A dolgozat témaköréből készült publikációk jegyzéke

Szécsi Árpád: Antall József kormányalakítása. „Hogyan”-ok és „miért”-ek, egyeztetések, megállapodások és háttérük 1990 tavaszán. In: *Themis. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata*. 2020/1, 225-255.

http://epa.oszk.hu/02300/02363/00033/pdf/EPA02363_themis_2020_maj_225-255.pdf

Szécsi Árpád: A Bethlen Gábor Alapítvány első évtizede. In: Bakos István (szerk.): *Alapítvány a nemzet javára. A Bethlen Gábor Alapítvány negyedszázada (1980–2005)*. BGA–Püski, 2005. 79-150.

Szécsi Árpád: A Magyar Demokrata Fórum jelentősége a rendszerváltás folyamatában (Az MDF sajátosságai és funkciói). In: *MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport évkönyve 2009*. MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport – MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 2009, 23–32.

Szécsi Árpád: A Magyar Demokrata Fórum történetének kutatásáról. Módszertani számvetés. Eredmények, források, nehézségek. In: *Pártok, politika, történelem. Tanulmányok Vida István egyetemi tanár 70. születésnapjára*. MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest, 2010, 403–418.

Szécsi Árpád: A „szabadság kis köreitől” a választási győzelemig – a Magyar Demokrata Fórum története a korai kezdetektől 1990. március 25-ig. In: *Multa rogare, rogata tenere, retenta docere. Tudományos Diákköri Dolgozatok 2001*. ELTE ÁJK, 2002. 188-232.

Szécsi Árpád: “From the Tent to the Parliament.” The Early Period of the Hungarian Democratic Forum (1987–1990) In: Bódi Ferenc – Andrea Ragusa – Ralitsa Savova (szerk.): *Courage in Politics*. Pacini Editore, Pisa, 2020, 161-192.

Szécsi Árpád: Pre-history of the Hungarian Democratic Forum as an Intellectual and Political Movement. In: Bódi Ferenc – Andrea Ragusa – Ralitsa Savova (szerk.): *Courage in Politics*. Pacini Editore, Pisa, 2020, 133-160.

Tanulmányok megjelenés előtt

Szécsi Árpád: A Magyar Demokrata Fórum megalakulása és parlamenti párttá válása (1987–1990) In: Bódi Ferenc – Ralitsa Savova (szerk.): *Bátorság a politikában*. Gondolat – Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2022 [megjelenés folyamatban]

Szécsi Árpád: Az MDF mozgalmi gyökerei, szellemi-politikai előzményei. In: Bódi Ferenc – Ralitsa Savova (szerk.): *Bátorság a politikában*. Gondolat – Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2022 [megjelenés folyamatban]

A szerző közreműködésével megjelent munkák

M. Kiss József – Vida István (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1988–1990*. ELTE-Eötvös Kiadó, 2005

– forrásközlés bevezetője

Szécsi Árpád (szerk.): *Lakitelek 1987. A magyarság esélyei. Képeskönyv. 2.*, javított kiadás.
Antológia, Lakitelek, 2019

– szerkesztés

Vida István (főszerk.): *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010.* Gondolat – MTA–
ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, 2011

– szócikkek

Melléklet: levéltárak és oral history archívumok a kutatásban

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum

1956-os Intézet Alapítvány Digitális Oral History Archívuma

Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára

Vera és Donald Blinken Nyílt Társadalom Archívum (OSA) – Bozóki András Gyűjtemény

VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár Oral History Archívuma